

KÜRESELLEŞME, KAPİTALİZM VE ULUS-DEVLET

(GLOBALIZATION, CAPITALISM AND NATION-STATE)

Yrd.Doç.Dr. İlknur TÜRE*

ABSTRACT

Globalization's roots based on XVIth century. But it has been on agenda as a first issue because of development of communication and transportation technologies during last decades. Its definition and meaning -though it shows differences according to scientist's approach who study on this theme- as an essence has two perspectives which one of them is "globalization is the Victor of liberalism" and the other is "globalization is modern appearance of imperialism".

Globalization which is a process based on economical aims is globalization of capitalist economy and life-style which is its creature by the means of international institutions and firms in essential. The most important obstacle of capitalism is nation-state. Corresponding to this, it is inevitable of existing of struggle between this; and also this struggle will be determination of the future world. It can be said that the future of globalization is depending upon resistance of nation-state; and next day of nation state is depending on pressure power of globalization.

Key Words :Globalization, Global Capitalism, Nation-State, International Institutions, International Firms.

ÖZET

Küreselleşme, kökleri XVI.yy.'a kadar götürülebilen ancak son çeyrek yüzyılda özellikle iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki büyük gelişme sonucu insanlığın birinci gündem maddesini oluşturan bir süreçtir. Tanımı ve anlamı üzerinde, bu konuyu ele alanların yaklaşımlarına göre değişebilmekte birlikte, küreselleşmeyi liberalizmin zaferini ilan eden bir mutlu son olarak gören "tarafdar" ve emperyalizmin çağdaş görünümü biçiminde yorumlayan "karşıt" iki temel perspektif bulunmaktadır.

Ekonomik temelli bir süreç olan küreselleşme, uluslararası kuruluşların ve uluslar arası şirketlerin taşıyıcılığında, aslında kapitalist ekonominin ve onun yarattığı yaşam biçiminin küreselleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Küresel kapitalizmin önündeki en büyük ve ciddi engel ise ulus-devlettir. Bu bağlamda söz konusu iki yapı arasında bir çekişmenin yaşanması kaçınılmazdır ve geleceğin dünyasını da bu çekişme belirleyecektir. Açıkçası denilebilir ki küreselleşmenin geleceği ulus-devletin dayanma gücüne, ulus-devletin yarını ise küreselleşmenin baskısına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler:*Küreselleşme, Küresel Kapitalizm, Ulus-Devle, Uluslararası Kuruluşlar, Uluslararası Şirketler.*

* Muğla Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
ilknurture@hotmail.com

1.GİRİŞ

Üzerine oldukça fazla anlam yüklenen ve son yıllarda tartışmaların odağına yerleşen küreselleşme, bugünün ekonomik, toplumsal, siyasal, hukuksal ve kültürel yapısının ve gelişiminin anlatılmasında ya da açıklanmasında en sık başvurulan kavram olmuştur. Küreselleşme ile birlikte, özellikle XX.yy.'ın son on yılına kadar söz konusu alanlara ilişkin olarak yapılan klasik tanımlamalar değişmeye başlamış ve adeta yeni bir paradigma kurulmuştur.

Küreselleşme süreci, dijital teknolojinin desteğiyle “bilgiye ulaşma ve kullanma” açısından tartışmasız bir yarar getirmiştir. Bunun sonucu olarak da insanlığın bir bölümü, yaşamlarını büyük ölçüde kolaylaştıran bir refah ortamına kavuşmuştur. Ancak gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde yaşayan ve dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan “diğer bölümü”, açlık, salgın hastalık, çevre sorunları vb. giderek artan olumsuzluklarla karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. Daha açık bir deyişle, son tahlilde küreselleşme, gelişmiş ülkelerin yararına ve diğerlerinin ise zararına gelişen ve sonuç doğuran nitelikler taşımaktadır.

Küreselleşmenin, gelişmiş ya da azgelişmiş olsun, tüm ülkelerin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşam alanlarında olumlu ya da olumsuz etkiler / değişimler yarattığı açıktır. Araştırmacılara düşen görev, küreselleşmenin “geçmiş”ini ve “bugün”ünü anlamak ve açıklamak, buradan yola çıkarak “yarın”ına ilişkin çeşitli olasılıkları ortaya koymaktır.

Bu yazıda, küreselleşme olgusunun temel itici gücü konumundaki ekonomik yapının, daha açık bir deyişle kapitalist üretim biçiminin, bugünün egemen siyasal yapısı olan ulus-devlet üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Küreselleşmenin toplumsal ve kültürel yapı üzerindeki etkileri ise, çalışmanın kapsamını çok genişleteceği için ayrıntılı olarak ele alınmamış, yalnızca açıklama niteliğinde kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda öncelikle küreselleşme kavramı ve boyutları açıklanmış, ardından küreselleşmenin ana arteri olan ekonomik yapı ya da kapitalizmin küreselleşmesi incelenmiş, son olarak da kapitalizm ile ulus-devlet arasındaki ilişki / çatışma irdelenmiştir.

2.KÜRESELLEŞME OLGUSU

Küreselleşme, aslında kökleri çok eskilere dayanan bir süreci tanımlayan yeni bir sözcüktür. XVI.yy.'dan itibaren Avrupa sömürgecilik dönemiyle birlikte küresel ekonominin bütünleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Ancak bu süreç son çeyrek yüzyılda bilgisayar teknolojisindeki inanılmaz gelişme, ticari engellerin kaldırılması ve çok uluslu şirketlerin politik ve ekonomik güçlerinin artmasıyla hız kazanmıştır (Ellwood, 2002: 13).

2.1.Kavram

Küreselleşmenin tanımı, bu olguyu ele alan kişilerin yaklaşımlarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Kimileri için özgürlük, açıklık ve karşılıklı etkileşim temelinde yeni ve daha iyi bir dünyanın kurulmasında anahtar bir süreç olan küreselleşme, kimileri içinde eşitsizlik, sömürü ve gelişmişlerle az gelişmişler arasındaki uçurumun daha da açıldığı bir dünyaya kapı aralayan dehşet verici bir süreçtir. Daha kısa bir anlatımla küreselleşmeyi, liberalizmin zaferini ilan eden bir “mutlu son” olarak ya da emperyalizmin bugün almış olduğu yeni biçim olarak gören iki temel perspektif bulunmaktadır.

Söz konusu farklı –hatta birbirine zıt- bakış açıları, küreselleşme üzerinde herkesin oydaştığı bir tanımı neredeyse olanaksız kılmaktadır. Burada tutulması gereken en mantıklı yol, küreselleşme bağlamında kullanılan ortak kavramları göz önünde bulundurarak bir tanıma gitmektir.

Bu bağlamda küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, ulusal ekonomilerin artan ölçüde birbirine bağlantılı hale gelmesi (İskenderoğlu, 2001: 25) olarak tanımlanabileceği gibi toplumsal, kültürel ve ekonomik yönleri bakımından coğrafi sınırların önemini kaybetmeye başlaması ile birlikte toplumların da gitgide bunun bilincine varmaları süreci olarak da anlaşılmaktadır (Kocadaş’tan akt. Friedman, 2003; Kongar, 2003). Aynı çerçevede bir başka “iyimser” tanım, küreselleşmeyi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda yerleşik yargıların ve kurumsal yapıların, ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve böyle bir boyutta kabul görerek ilgili alanlarda tüm dünyaca benimsenen normların ortaya çıkması süreci olarak kabul eder (Acar, 2002: 14). Öte yandan “Batı’nın başta ekonomik ve kültürel olmak üzere tüm yapıları ve değerleriyle dünya çapında yayılması” (Erhan, 2004) olarak küreselleşmeyi daha “olumsuz” biçimde ele alan bir tanım da yapılabilir.

Temelde hangisi kabul edilirse edilsin tüm bu tanımlarda ortak olan toplumsal, ekonomik ve kültürel boyut, küreselleşmenin üç önemli ayağını oluşturmaktadır. Diğer yandan geçmişi XVI.yy.’a kadar götürülebilen küreselleşmenin, bu kadar uzun bir zaman diliminde neden etkili olmadığını yanı sıra, iletişim ve ulaştırma teknolojisindeki gelişmede yatmaktadır. Gerçekten de küreselleşme olgusunun, özellikle XX.yy.’ın son çeyreğinde hızla gündeme oturması ve ağırlığını tüm toplumlar üzerinde hissettirmesini sağlayan faktör, söz konusu iki alanda yaşanan hızlı gelişmedir.

Aslında toplumsal süreçleri yalnızca teknolojik altyapıya indirgemek, olguları yalnızca determinist ve strüktüalist bir gözle yorumlamak, insanlığın gelişimini ve tarihi tek boyutlu olarak algılamak gibi bir basitliğe ve yanlışlığa itebilir. Ancak küreselleşme üzerinde teknolojinin etkisini yok saymak da olası değildir. Bu bağlamda yukarıda anılan toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutlara teknolojik altyapıdaki gelişmeleri de ekleyerek, küreselleşmenin “yordsuz” bir tanımı şu biçimde yapılabilir: Küreselleşme, başta iletişim, enformasyon ve ulaşım olmak üzere insani etkileşimin çeşitli biçimlerinin, uluslararası coğrafi sınırların önemini yitirmesine yol açacak düzeyde dünya ölçeğinde hızla yayılması ve bunun sonucunda da insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması sürecidir.

Dolayısıyla küreselleşme, tekil bir durum veya doğrusal bir süreç olmaktan çok, insani faaliyet ve etkileşimin ekonomik, siyasal, teknolojik, hukuksal, askeri, kültürel ve çevresel gibi çeşitli alanlarıyla ilgili olan çok boyutlu bir olgu olarak anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2002: 27).

2.2.Küreselleşmenin Boyutları

Ekonomik amaçla başlayan küreselleşme olgusu, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki büyük sıçrama ile birlikte bugün artık toplumları hemen her açıdan etkileyen bir süreç durumuna gelmiştir. Açıkçası yukarıda değinildiği gibi küreselleşme, ekonomik boyutunun yanında siyasal, ve sosyo-kültürel boyutlarıyla da gündeme gelmektedir.

Ekonomik açıdan küreselleşme, ticaret, finansal akımlar, teknoloji değişimi ile bilginin ve iş gücünün hareketliliği yoluyla dünya ekonomilerinin birbiriyle bütünleşmesi olarak tanımlanabilir (Acar, 2002: 15). Bu çerçevede ekonomik küreselleşmenin, “üretimin küreselleşmesi” ve “finansal faaliyetlerin küreselleşmesi” biçiminde iki görünümü bulunmaktadır.

Küresel üretim, özellikle maliyet unsuru dikkate alınarak üretimin belirli aşamalarının dünyanın değişik bölgelerinde gerçekleştirilmesi biçiminde ortaya çıkan bir süreçtir. Bir ülkede tasarımı yapılan bir ürünün başka bir ülkede parçaları üretilmekte, üçüncü bir ülkede montajı yapılmakta, dördüncü bir ülkede ise satışı gerçekleştirilmektedir. Doğaldır ki bu durum, birçok sorunu ve zorluğu da beraberinde getirmektedir. Örneğin Almanya’da tasarımı yapılan, Tayvan’da parçaları üretilen, Malezya’da montajı yapılarak Avrupa’da pazarlanan, hisseleri ise New York borsasında satıldığı için tüm dünyada ortakları olan bir şirketin ürettiği bir malın, hangi ülkenin malı olduğu ve dolayısıyla hangi ülkenin millî gelirin yazılması gerektiği küresel üretimin yarattığı yeni ve önemli bir sorundur.

Finansal faaliyetlerin küreselleşmesi ise, sermayenin sınır tanımadan, düşük riskli ve potansiyel kazancın yüksek olduğu alanlara ya da bölgelere serbestçe ulaşmasıdır. Bu gelişime ortam hazırlayan en temel faktörün ise telekomünikasyon teknolojisindeki hızlı ilerleme olduğu kuşkusuzdur.

Siyasal küreselleşme, bir devletin, ülkesi üzerinde mutlak egemenlik sağlama gücünü yitirmesi; dil, din, etnik köken, bayrak vb. siyasal kültürel semboller düzeyinde tek tipçi bir yapıya dayanan ulus-devletin yerine/yanında uluslararası kuruluşların öne çıkması; bir devletin iç işlerine demokrasi, insan hakları ve özgürlükler temelinde/bahanesiyle dış müdahalelerin yoğunluk kazanması biçiminde nitelendirilebilir (Acar, 2002: 15).

Kültürler arasında etkileşimin hızlanması, toplumsal ve kültürel sembollerin sınır ötesinde tanınır hale gelmesi, giyim-kuşam, yemek ve eğlence başta olmak üzere günlük yaşamın temel unsurlarının daha çok benzer bir görünüm alması süreci olarak tanımlanabilen sosyo-kültürel küreselleşme ile birlikte kültür, ulusal

sınır tanımayan, dünya ölçeğinde belirli bir homojenlik gösteren ve modern kitle iletişim araçlarıyla metalaştırılan bir niteliğe dönüşmüştür (Uluç, 2002: 90).

Öte yandan küreselleşmeyi daha değişik yönlerden boyutlandıranlar da vardır. Örneğin küreselleşmenin iki boyutu olduğunu vurgulayan Erkal (Kocadaş'tan akt. 2000: 3003), bunlardan birincisini giyim-kuşam, fast food, Coca Cola, Mc Donald's, GSM teknolojisi, internet, İngilizce, ABD Doları ve Euro gibi "objelerin yaygınlaşması", diğerini ise "değerlerin yaygınlaşması" olarak anlamlandırır. Bu değerler, daha çok egemen ekonomi ve kültürün maddeci ve pragmatist değer hükümleridir. Bunun yanında demokrasi, demokratik değerler, insan hakları, çevre bilinci, bilginin yaygınlaştırılması, teknolojik gelişme, mal ve hizmet kalitesindeki standartlaşma gibi olumlu değerler de yaygınlaşmaktadır.

3.KÜRESEL KAPİTALİZM

Küreselleşme, anlaşılacağı üzere, teknolojik gelişmelerle desteklenen ekonomik temelli bir süreçtir. Yine anlaşılacağı üzere egemen ekonomik yapının kültürel, siyasal ve hatta hukuksal değerlerini, kısacası kapitalizmin –ya da "kibarcası" serbest pazar ekonomisinin- yaşam algılamasını tüm dünyaya yaymayı amaçlar. Bu çerçevede küreselleşme ile kapitalist ekonomik yapı arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Yirminci yüzyılın sonunda kapital, tüm dünya üzerinde tam, mutlak, bütüncül, evrensel ve sınırsız bir güç uygulamayı ve dünyanın tüm ülkelerinde kendi kurallarını, kendi politikalarını, kendi dogmalarını ve çıkarlarını benimsetebilmeyi hiçbir zaman bu kadar başaramamıştır. Uluslarüstü kapital ve uluslarüstü şirketler faaliyetlerini sürdürdükleri ülkelerin ve toplumların kontrolünden hiçbir zaman bu kadar kaçamamıştır. Daha önce serbest kapitalist pazarın ve serbest kapitalist çıkarın katı kurallarına göre insanlığın yaşamını kontrol etmekte ve yönetmekte ustalaşmış uluslarüstü kuruluşlar ağı (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi) hiçbir zaman bu kadar etkili olmamıştır. Nihayet yaşamın tüm alanları, hiçbir dönemde bugünkü kadar kapitalin boyunduruğu altına girmemiştir (Löwy, 2002: 122).

Bu durum bir gerçeği yansıtmaktadır; o da, küreselleşmeden uzak durmakla ondan kaçmanın mümkün olmadığıdır. Küreselleşmenin savunucularından Friedman'ın dediği gibi "küreselleşme, yalnızca bir eğilim, bir olgu, gelip geçici bir ekonomik model değildir. Soğuk Savaş sisteminin yerine geçen uluslar arası bir sistemdir" (Kocadaş, 2004).

Bu noktada küreselleşmenin taşıyıcısı konumunda iki temel aktör bulunmaktadır: Çokuluslu kurumlar ve çokuluslu –ya da uluslarüstü- şirketler. Bunların yanında sayılabilecek üçüncü bir uluslararası oluşum, Devlet Dışı Kuruluşlar (Non-Governmental Organizations-NGO) ya da genel deyimle sivil toplum kuruluşlarıdır.

Çokuluslu kurumlar denildiğinde ilk akla gelenler Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA)'dır. Ancak bunlar içerisinde, kökenleri II.Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına giden IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü, küreselleşme sürecinde ayrı bir yere sahiptir.

Temmuz 1944'te "galipler" safında yer alan 44 ülkenin delegeleri, New England'ın Bretton Woods beldesinde bir konferans topladılar. Amaç, savaş sonrası küresel ekonomi için yeni bir çerçeve –ulusal bağımsızlığı güçlendirecek ve gelecekteki mali krizleri önleyecek istikrarlı, işbirliğine dayanan bir uluslararası para sistemi- oluşturmaktı. Bu çerçevede temel öneri, sabit döviz kur sisteminin kurulmasıydı. Önceki bunalımlar göz önüne alındığında dalgalı kur sistemi istikrarsız ve ulusal kalkınma planları açısından zararlı bulunmuştur. Sonuçta ABD Doları uluslararası para birimi oldu ve küresel ekonomiyi yönetecek ya da koordine edecek sözü geçen üç kurum doğdu. Bunlar tarafsız ekonomik mekanizmalar değildiler, ağırlıklı olarak küresel rekabet ve şirket girişimciliğinden yanaydılar ve her birinin oynayacağı belirli bir rol vardı (Kocadaş, 2004). Gerçi Bretton Woods Sistemi'nin 1973 yılında yıkılmasıyla sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmiş ve ABD Doları, sistemin kendisine endekslendiği çıpa olmaktan çıkmıştır. Böylece ABD'nin finans alanındaki egemenliğine Avrupa Topluluğu ve Japonya'da ortak olmaya başlamıştır. Ancak her iki sistemde de/dönemde de söz konusu üç kuruluşun "küresel işlevlerinde" azalma olmamıştır.

Örneğin IMF, kuruluş statüsüne göre, "son çare olarak kapısı çalınan bir kredi kuruluşu" olarak davranacak, kısa vadeli nakit sıkıntısına düşen ülkelere acil yardım kredisi sağlayacaktır; ancak 1973'ten sonra tamamen bir "banker" fonksiyonu üstlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik krizleri IMF'den borç alarak aşmak istemişler, ancak IMF'nin kredi için şart koştuğu yapısal reformlar nedeniyle aldıkları bu borcun anaparaları bir yana faizlerini bile ödeyemez duruma düşmüşlerdir.

Küresel kapitalizmin ikinci temel aktörü olan uluslararası / uluslarüstü şirketler, özellikle 1990'lardan itibaren, birçok ülkenin ulusal gelirinden daha fazla sermayeye sahip olarak küresel ölçekte etkin konuma gelmişlerdir. Örneğin Ford'un ekonomik gücü, S.Arabistan ya da Norveç'ten büyüktür. Philip Morris'in yıllık kazancı, Yeni Zelanda'nın ulusal gelirinden fazladır. 300 büyük şirketin varlıkları, tüm dünyadaki üretim varlıklarının % 25'ini oluşturmakta, dünya ticaretinin % 67'sini 500 büyük şirket denetlemektedir. Türkiye'nin en büyük 500 şirketi ise, ABD'nin Exxon Mobil şirketinin yalnızca % 33,37'si kadar bir ciroya sahiptir (Güney, 2003: 25).

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, söz konusu şirketlerin ne kadar uluslarüstü / uluslararası olduğudur. Zira bu şirketlerin büyük çoğunluğunun mülkiyet hisseleri, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerdedir. Dolayısıyla bu tür şirketleri, uluslarüstü nitelikte değil gelişmiş ülkelerin ulusal ekonomilerinin birer uzantısı olarak görmek mümkündür. Başka bir deyişle küreselleşmeyi

sürükleyen büyük şirketler, dünyada az sayıdaki gelişmiş ülkenin –Kuzey’in zengin ülkeleri ya da kısaca G 7- örgütleridir (Somel, 2002: 143).

4.KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET

Küreselleşme üzerinde yapılan tanımlamalar hatırlanacak olursa, hangi taraftan yapılırsa yapılsın bunların tümünde ortak olan “ulusal sınırların aşılması”, “coğrafi sınırların önemini kaybetmesi”, “ulusal ekonomilerin bağlanması”, “Batı’nın ... tüm dünyaya yayılması” vb. gibi deyimler akla gelecektir. Bu bağlamda küreselleşme, öncelikle ve özellikle ulus-devletler üzerinde etki yapmaktadır.

Özünde yayılma, zorlama ya da baskı altına alma olan (Kocadaş, 2004) küreselleşme, yukarıda değinildiği gibi sonuçta kapitalizmin küreselleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Küresel kapitalizmin önündeki en büyük engel ise güçlü, diri, ayakta durabilen ulus-devletlerdir.

Dünya, üçüncü bin yıla, *küresel* ile *ulusalın* kesişmesiyle ya da birlikteliğiyle girdi; bir yanda gelişmiş ülkelerin küresel boyuttaki yayılma, diğer yanda ise az gelişmiş ülkelerin varlıklarını/bağımsızlıklarını koruma refleksiyle yerelliği ön plana çıkarma çabaları. Öncelikle şu noktayı vurgulamak gerekir ki küreselleşme, asıl olarak gelişmiş ekonomilerin kendi ürünüdür, yani içseldir. Bu ekonomiler, bilim ve teknoloji yeterliliklerinin yüksek olması nedeniyle, küreselleşmeyi iç devingenlikleri ve önlemleriyle kendileri için yararlı kılmanın yollarını kolayca bulabilmektedirler. Buna karşılık az gelişmiş ülkeler, daha doğrusu bilim ve teknoloji yeterlilikleri gelişmemiş olanlar için ise küreselleşme, tümüyle dışsaldır; başka ekonomik ve toplumsal yapıların çocuğudur (Kepenek, 1999: 316).

Küreselleşmeye yöneltlen en büyük eleştirilerin ve yaşanan sorunların odağında, kuralları koyanın uluslarüstü sermaye olduğu ve bu kurallar karşısında ulusal hükümetlerin politika üretmekte yetersiz kaldığı savı yer almaktadır. Aynı zamanda enformasyon ağlarıyla finans piyasalarının birbirine bağlı olduğu küresel bir ekonomide, uluslarüstü sermayenin çok kısa bir sürede mevcut ülkeyi terk etmesi, Rusya ve Asya krizlerinde görüldüğü gibi küresel çapta krizlere neden olmaktadır. Zaten dünya ticaretinde önemli bir gücü ellerinde bulunduran küresel şirketler, gelişmiş ülkelerde –başta ABD, Japonya ve AB ülkeleri olmak üzere- toplanmıştır (Zencirkıran, 20003).

Ekonomi imparatorlukları haline dönüşen küresel şirketlerin yanında devletlerin ısrarla sınırlandırılmak istenmesi, tabii ki düşündürücüdür (Öz, 2001: 35). Çünkü bu küresel şirketlerin ticaret ve yatırımlarını tam bir serbestlik içinde yapabilmeleri için, ülkeler arasındaki sermaye ve mal hareketlerinin önündeki tüm engellerin –kalkınmacı ve toplumsal politikaların, ekonomide ulusalcı eğilimlerin- ortadan kalkması gerekir.

Küreselleşme, genel olarak sınır aşırı ilişkilerin yoğunlaşması, uluslararası mali geçişkenliklerin büyümesi, sınırsız açık bir ekonominin yaratılması için devlet merkezli sınırlamaların ortadan kaldırılması süreci olarak da anlaşılmaktadır. Küreselleşme ile ilgili bu yaklaşımların ortak noktası, onun devlet davranışlarını sınırlandırma yeteneğine sahip olmasıdır. Açıkçası devletlere kurallı kalıplar içerisinde davranmayı dayatan “yapısal bir sınırlandırıcı” (Kılınç, 2002: 27) olarak görülen küreselleşme, devlet egemenliğinin zorla yok edilmesi ve sonunda ulus-devletlerin egemen siyasal örgütlenmeler olma rollerinin ellerinden alınması süreci olarak da değerlendirilmektedir.

Bu noktada sorulması gereken ve hatta her platformda sorulan soru, ulus-devletin ne olacağı, açıkçası bu durumdan ne yönde etkileneceğidir. Bilindiği gibi Antik Yunan’dan bugüne kadar devletin felsefi anlamı, teorisi ve işlevi üzerine birçok ve değişik söylem ileri sürülmüştür. Platon’a göre devlet, filozof-kralın bilgisinin ve insan ruhunun ideal bir biçimde somutlaşması; Aristoteles için bireyin siyasal olarak bağlı olduğu organik yapı; Hobbes için insanın varlığını güvence altına alan siyasal güç; Hegel’e göre ise Tanrı’nın yeryüzündeki yansımasıydı. Marx devleti radikal biçimde egemenlerin baskı aracı olarak tanımlarken, Heidegger tarihsel bir yazgı olarak görmüş, Nietzsche ise yalanların en büyüğü olarak nitelmiştir. Ancak kim ne derse desin, hiç kuşkusuz modern dünyanın biçimlenmesinde en büyük katkıya sahip olan temel kurum yine devletin kendisi olmuştur (Habermas, 2002: 7).

Ulus-devlet ise, devletin tarihsel gelişim sürecinde bir / son aşamadır ve doğal olarak devlet kavramından ve oluşumundan sonradır. Tarihte birçok savaşa yol açan bu süreçte tek sorun, yalnızca kimin daha güçlü olduğu değil, aynı zamanda bu gücün kurduğu sistemin meşruiyetini nereden aldığıdır. Çünkü her türlü düzen ve kurumun uygulama alanı bulmak ve varlığını sürdürebilmek için, insan bilincinde kabul görmesi yani meşrulaştırılması gerekmektedir. Skolastik dönem iktidar anlayışının meşruiyet sağlayıcı unsuru din ve kilise iken, reformlarla başlayan sekülerizasyon sonucu bu unsur yavaş yavaş önemini kaybetmeye başlamıştır. Boşluk kabul etmeyen iktidar, kendine yeni bir meşruiyet oluşturma sürecinde “ulus” unsurunu dinin yerine ikame etmiş ve bu unsurun bağlayıcılığını, varolan sistemin manevi boşluğunu doldurmada kendine temel dayanak noktası olarak seçmiştir (Habermas, 2002: 8). Bugün ulus-devletin dayanağı ulustur ve küreselleşmenin hegemonik tehdidini en fazla hissedenler, uluslaşma aşamasını tamamlayamamış ülkelerdir. Zira bunlar dış etkilerle yıllarca süren iç savaş ya da sınır savaşları yüzünden ekonomik olarak bütünüyle emperyalist ülkelerin etkisi altına girmişlerdir (Kocadaş, 2004).

Öte yandan gelişmiş ülkelerin kapitalizm aracılığıyla kurmuş oldukları küresel hegemonya, gelişmekte olan ülkelerin ulusal eylemlerini, siyasal ve ekonomik stratejilerini etkilemek ve biçimlendirmek, dolaylı ya da doğrudan etki altına almak için kullanılmıştır / kullanılmaktadır. Böylece gelişmekte olan dünyanın entelektüel ve siyasal savunmasını ortadan kaldırarak, küresel yapılardan dikkati uzaklaştırarak ve bütünüyle kendi iç sorunlarına, çatışmalarına, gerçek ya da iddia edilen yetersizliklerine (örneğin yolsuzluk, şeffaflıktan yoksunluk ya da

tarımsal sübvansiyonlar) yönelterek, gelişmekte olan ülkeleri ve hükümetleri ulusal işlerinde, hele hele uluslararası alanda bağımsız inisiyatif ya da direnme yeteneğine sahip olamayan zayıf yapılar haline getirmektedir.

Bu doğrultuda olmak üzere işgücünün, çok nitelikli kimi kesimleri dışında, ülkeler arası dolaşımı sınırlı kalmaktadır. Bu olgu ise, küreselleşme nedeniyle ekonomik gücü zayıflayan ulus-devletleri bir ikilem ile karşı karşıya bırakmaktadır. Açıkçası gelişmekte olan ülkeler, bir yandan işgücünün, ek olarak tarımsal üreticilerinin ve küresel gelişmelerden yararlanamayan küçük ve orta boy girişimcilerinin küreselleşme karşısında çıkarlarını korumakla uğraşmakta; diğer yandan da ekonomilerini küresel gidişten yararlanacak biçimde açık ve esnek tutmaya çalışmaktadırlar. Diğer bir deyişle bir yandan yerli üretim güçlerinin gelişmesini sağlamak, diğer yandan da aynı anda küreselleşmeden yararlanmak çabası içindedirler. Oysa bu ikiliyi bir arada tutmak ya da dengelemek hiç de kolay değildir. Bu durumda ulus-devletin ekonomik işlevi, küreselleşme öncesine göre çok daha güçlüklerle dolu ve karmaşık bir özellik kazanmaktadır (Kepenek, 1999: 318).

Batı'da üretilen ve Habermas'ın (2002: 19) post-modernizm ile başlattığı bazı düşünce akımları, ulusal kültürdeki bütünleşmeyi de zedelemekte ve hatta parçalamaktadır. Ona göre post-modern görüş, farklılıkların yaşanması ve melez kültürlerin yaşaması gerektiğini ileri sürerek, modern dönemin temel egemenlik birimi olan ulus-devlet yapılarını alttan alta yıpratmaktadır. Çok-kültürlülük ve mozaik kavramlarının yoğun biçimde tartışmalara dahil olması ile, modern devlet yapılarının başat unsuru olan ulus çözülmeye başlamıştır; insanların artık hangi ulusa mensup olduğu önemini yitirmeye başlamış ve sivil toplum adlandırması ile birlikte, uluslarüstü bir kimlik inşa edilmeye çalışılmaktadır. Küreselleşme, ulus-devlet yapılarına yönelik yıpratmanın son epistemik söylemini oluşturmaktadır.

Daha açık belirtmek gerekirse bu süreç, ulus ve devlet kavramlarının oluşturduğu tamlamada, iki kavramdan birinin feda edilmesini (ettirilmesini) amaçlamaktadır. Kapitalizmin geçmişi ele alındığında, bu sistemin yaşaması için devletin "olmazsa olmaz" bir kurum olduğu görülür. O halde söz konusu süreçte tamlamanın diğer unsuru olan ulus kavramından vazgeçilebileceği ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin kültürel anlamda gerçekleştirmeye çalıştığı amaç da "de-nasyonalizasyon (ulussuzlaştırma)"dan ibarettir (Habermas, 2002: 20). Yerine ikame edilmek istenen çok kültürlülük ve anayasal yurttaşlık gibi kavramların, toplumu ne kadar bir arada tutabileceği ise büyük bir soru işaretidir.

5. SONUÇ

Küreselleşme yeni bir süreç değildir; en azından kapitalist sistemin ortaya çıkmasıyla başlamış ve onun gereksinimleri doğrultusunda gelişerek bugünlere gelmiştir. Ekonomik bir olgu olarak başlayan küreselleşme, daha sonra toplumsal yaşamın hemen tüm alanlarında etkisini göstermiştir. Dolayısıyla dünyanın yabancıları olmadığı küreselleşme, ekonomik temelli ve özellikle siyasal sonuçlu bir değişim sürecidir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu sistemin

işleyişinin hep gelişmiş ülkeler (ya da uluslararası şirketler) çıkarına olması ve olmaya devam etmesidir.

Küreselleşmenin ne olduğu konusunda tartışmalar hala sürmekle birlikte, bu sürecin en önemli aktörleri, uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler; en temel niteliği ise, özellikle iletişim ve ulaşım alanları olmak üzere teknolojiye inanılmaz gelişimdir.

Sermaye çekme arzusundaki gelişmekte olan ülkeler için piyasaların diktatörlüğü; kapitalist üretim sonucu ülkeler içinde ve ülkeler arasında artan toplumsal ve ekonomik eşitsizlik; ekolojik yıkım; uluslararası örgütlerin ve şirketlerin denetlenemeyen etkisi ve demokrasinin anlamını yitirmeye başlaması (Went, 2001: 147), küreselleşmenin yarattığı olumsuzlukların ilk akla gelenleridir. Bunlara az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere yönelik tepkilerinin en somut örneği olan küresel terörizm de eklenince, küreselleşmenin bilim ve teknolojiye “artı”larının yanında oldukça fazla “eksi”yi barındırdığı ortaya çıkmaktadır.

Bir ekonomide daha çok ve kaliteli ürün ve hizmet elde etmenin, kısacası “daha fazla yaratmanın” ana kaynağının teknolojik yenilikler olduğu artık tartışma götürmeyen bir gerçektir. Ekonomik büyüme ve gelişme, bilim ve teknolojiye gelişmeye koşut yürümektedir. Sonuçta ise bu süreç, kaçınılmaz biçimde toplumsal, kültürel ve siyasal alanları da etkilemektedir.

Küreselleşmenin siyasal alan üzerindeki etkisi söz konusu olduğunda ise, bu etkinin en fazla ve çarpıcı biçimde tehdit ettiği unsur, ulus-devlet olarak belirmektedir; özellikle de ekonomik gelişmesini tamamlayamamış ve dolayısıyla “ekonomik bağımsızlığı”nı elde edememiş ulus-devletler. Çünkü söz konusu nitelikteki ulus-devletler, bir yandan yerli üretim güçlerini geliştirmek ve ekonomik açıdan sağlam bir biçimde ayakta kalmak mücadelesi vermektedirler, öte yandan da küreselleşmeden yararlanmak ve “dünyadan kopmamak” çabası içindedirler. Küreselleşme ise, yukarıda belirtildiği gibi, gelişmiş ülkelerin çıkarına işleyen bir süreçtir.

Konuya felsefi açıdan yaklaşıldığında ise ulus-devleti bekleyen daha ciddi bir tehlike, onun etimolojik temelini oluşturan “ulus” kavramı üzerinde yansımaktadır. Küreselleşme, günlük yaşam, ilgi alanları, yaşamdan beklentiler vb. konularda birbirine çok benzeyen toplumlar yaratmış ve modern devletin başat unsuru olan ulus çözülmeye başlamıştır. Çok-lüktürlülük ya da kültürel mozaik gibi söylemlerin yaygınlık kazanması, bunun en tipik kanıtıdır.

Bu noktada geleceğin dünyası, küresel kapitalizm ile onun karşısındaki en güçlü ve ciddi rakip olan ulus-devlet arasındaki çekişmenin sonucuna göre biçimlenecektir. Açıkçası küresel kapitalizm ve küreselleşme, ulus-devlet üzerindeki baskısını sürdürebildiği; ulus-devlet ise küreselleşmeye karşı direnebildiği ölçüde varlığını sürdürebilecektir.

KAYNAKÇA

- ACAR Mustafa (2002): “Ekonomik, Siyasal, Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Kış-Bahar, s.13-26.
- ELWOOD Wayne (2002): **Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**, (çev.Betül Dilan Genç), Metis Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN Mustafa (2002): “Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme”, **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, edit.Cemal Uşak, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- ERHAN Çağrı (2003): “Küreselleşme Döneminin Tehditleriyle Mücadele”, (http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_01.html, Erişim Tarihi: 30.12.2004)
- ERKAL M. (2001): “Küreselleşmenin Tesirleri ve Ülkemize Yönelik Tehdit Unsurları”, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Bildirileri**, 17-19 Ekim, Elazığ.
- FRIEDMAN J. (2003): “Indigeous Struggless and the Discreet Charm of Bourgeoisie”, (<http://wsr.ucr.edu/active/vol5>, Erişim Tarihi:12.09.2003).
- GÜNEY Oktay (2003): “Küreselleşmenin Öncülleri Karşısında Ulus-Devlet”, (<http://www.aydinlanma1923.org/sayi/45/45.htm>, Erişim Tarihi: 31.12.2004).
- HABERMAS Jurgen (2002): **Küreselleşme ve Milli Devletin Akıbeti**, (çev.Medeni Beyaztaş), Bakış Yayınları, İstanbul.
- İSKENDEROĞLU M. (2001): “Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye”, **Türkiye ve Siyaset Dergisi**, Kasım-Aralık, sayı 5.
- KEPENEK Yakup (1999): “Ulus Devletten Gelişmeci Devlete”, **ODTÜ Gelişim Dergisi**, cilt 26, sayı 3-4, s.309-335.
- KILINÇ Ramazan (2002): “Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Kış-Bahar, s.27-40.
- KOCADAŞ Bekir (2004): “Küreselleşme Tehdidi ve Türkiye”, (http://www.terror.gen.tr/turkce/makaleler/kuresellesme_tehdidi.html Erişim Tarihi: 31/12/2004).
- KONGAR Emre (2004): “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık”, (http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php, Erişim Tarihi: 30/12/2004).
- LÖWY Michael (2002): “Ulus-Devlet, Milliyetçilik, Küreselleşme, Enternasyonalizm”, (çev.Eriman Topbaş), **Türkiye Günlüğü**, sayı 71, s.121-124.
- ÖZ Esat (2001): “Küreselleşme, Demokrasi ve Milli Devlet: Yeni Çağdaş Milliyetçi Bakış Açısının Anlamı ve Gerekliği Üzerine”, **Türkiye ve Siyaset Dergisi**, Kasım-Aralık, sayı 5.
- SOMEL Cem (2002): “Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme”, **Doğu-Batı Dergisi**, sayı 18.
- ULUÇ Güliz (2002): “Küresel-Yerel Kültürler Üzerinde Yeniden Düşünmek: Melez Kültürler”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Yaz, s.89-98.
- WENT Robert (2001): **Küreselleşme**, (çev.Erhan Dinç), Yazın Yayınları, İstanbul.
- ZENCİRKIRAN Mehmet (2001): “Küreselleşme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, (<http://www.isguc.org/memet2.htm>, Erişim Tarihi: 30/12/2004).